

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سلسله خانواده مسلمان ۵

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين، والعاقبه للمتقين،
ولاعداوان الا على الظالمين، والصلاه والسلام
على محمد الذي ارسله ربه رحمه للعالمين و
على آله و صحبه اجمعين.

تربیت فرزندان

یکی از محورهای اساسی بنای کاشانه سالم و پاسداری از هویت و ویژگی‌های آن، اهتمام تام و تمام به آموزش و پرورش فرزندان است و لازم به یادآوری است که معنی تربیت و پرورش بسیار گسترده‌تر از معنی تعلیم و آموزش است.

تربیت: به معنای بارآوردن و رشد بخشیدن به فرزند تا رسیدن گام به گام به مرحله کمال است و همه جوانب تربیت مادی و جسمی، نفسی و روحی و عقلی و فکری و رفتاری و اجتماعی را شامل می‌شود.

تعلیم: جزئی از تربیت به شمار می‌آید و متضمن در اختیار گذاشتن معلومات مورد نیاز کودکان برای اصلاح امور زندگی است که تنها به جنبه عقلی و اندیشه و ارتباط پیدا می‌نماید. اما تربیت همه جوانب جسمی، عقلی، شخصیتی، معنوی و دیگر جوانب وجودی او را شامل می‌شود.

برای رشد و بالندگی فرزندان هم تعلیم لازم است و هم تربیت. زیرا آنان امانت‌هایی هستند که به پدر و مادران‌شان سپرده شده‌اند. رسول خدا صلی الله علیه

و سلم می‌فرماید: «بهترین هدیه والدین به فرزندان خود، تربیت خوب آنها است». (ترمذی)

امام محمد غزالی / می‌فرماید:

«باید دانست که روش تربیت فرزندان یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین امور زندگی است. فرزندان نزد والدین شان امانت‌اند. و قلب پاک آنها گوهرهای گرانبها و بی‌غل و غشی است که از هرگونه نقش و تصویر خالی‌اند و پذیرای هرگونه نقشی می‌باشند و به هر سویی که خواسته شود، متمایل می‌شوند. و چنانچه به کار و گفتار خیر و آموزنده عادتشان دهند، براساس آنها بزرگ می‌شوند و سعادت دنیا و آخرت را کسب می‌کنند و پدر و مادر و معلم و مربی نیز با آنان سهیم خواهند بود.

اما چنانچه به شرارت و بدکاری خو کنند و هم‌چون چهارپایان مورد بی‌مهری و بی‌توجهی قرار گیرند، بدبخت و بد سرانجام شده و نابود می‌گردند. و والدین و معلم و مربی - که در مورد تعلیم و تربیت‌شان کوتاهی کرده باشند - در مجازات گناه و خلافکاری آنها شریک خواهند بود.

خداوند متعال می‌فرماید:

﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قُوًا أَنفُسُهُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا﴾ (التحریم/۶)

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خود و خانواده‌هایتان را از (عذاب) آتش مصون نمایید».

۱- تربیت ایمانی

سلامت عقیده و ایمان انسان‌ها روح رسالت اسلام است که به وسیله کاشتن نهال ارکان ایمان به خداوند و ملائک و کتاب‌های آسمانی و پیامبران و جهان آخرت و قضا و قدر در قلب و روح آنان تحقق پیدا می‌نماید.

معلم و مربی پیش از هرچیز لازم است با زبان ساده و دلائل قابل درک بر روی اثبات وجود خداوند و توحید و یکتاپرستی تلاش کنند و سعی نمایند که نهال محبت خداوند و شکر نعمت‌ها و بخشش‌های او را در دل کودک بنشانند و او را متوجه این حقایق بنمایند که حاکم و فرمانروای مطلق در دنیا با ایجاد جاندار و بی‌جان و در آخرت با زنده نمودن و حساب و کتاب تنها از آن خداوند است.

پس از آن معلم و مربی کودک را با منزلت و عظمت قرآن آشنا نمایند و به او بگویند که قرآن به خاطر آن که کلام و هدایت خداوند است با دیگر کتاب‌ها که از آن انسان‌هاست، بسیار فرق دارد و ابتدا روخوانی و سپس روش حفظ بعضی یا همه قرآن را به او بیاموزند. به ویژه تلاش کنند که کودکان چهار جزء آخر آن را حفظ کنند. زیرا خداوند متعال می‌فرماید:

﴿هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلّٰهِ هِيَ اَقْوَمُ﴾ (الاسراء / ۹)

«این قرآن (مردم را) به راهی رهنمایی می‌نماید که مستقیم‌ترین راه‌ها (برای رسیدن به سعادت دنیا و آخرت) است».

هم‌چنین رسول خدا صلی الله علیه وسلم می‌فرماید:

«بهترین شما کسانی هستند که قرآن را بیاموزند و آن را به دیگران آموزش بدهند». (بخاری و مسلم و ابوداود). یکی از روش‌های تربیت قرآنی اهتمام به آموزش سوره‌های «نور و لقمان و حجرات» به کودکان است. پس از آن مربی برای ایجاد و تقویت محبت رسول خدا صلی الله علیه وسلم در دل کودک تلاش نماید و به او بفهماند که حضرت محمد صلی الله علیه وسلم آخرین و گرامی‌ترین پیامبران است و پیروی از سنت و روش او و حفظ فرموده‌هایش - قبل از همه «اربعین امام نووی» بسیار ضروری است.

و بعد از آن نهال محبت نیک مردان و پیشگامان «ایمان و عمل صالح» به ویژه فضیلت و کرامت اصحاب رسول خدا صلی الله علیه وسلم را در دل او بر زمین بنشانند. زیرا آنان به رسول خدا صلی الله علیه وسلم آگاهانه ایمان آوردند و از او پشتیبانی کردند و از نوری که برای رسول خدا صلی الله علیه وسلم نازل گردیده بود، بهره گرفتند و به راستی پیروز و سعادتمند گردیدند.

هم‌چنین مربی لازم است که عشق به ایمان و جهاد در راه خداوند و رویارویی با دشمنان اسلام و مسلمانان را در دل‌شان تقویت نماید. به ویژه دشمنانی که کینه مسلمانان را در دل دارند و بر علیه آنها توطئه‌چینی می‌کنند و به سرزمین و اموال و آبروی آنان تعرض می‌نمایند. و به آنها بیاموزند که مدام برای رویایی با آنها لازم است امکانات و تدارکات مادی و معنوی ضروری را فراهم کنند تا در

موقع مناسب بتوانند سرزمین‌های اشغال شده مسلمانان را آزاد و حقوق از دست رفته آنها را دوباره به دست بیاورند. ممکن است آموزش صحیح حدیث زیر به آن‌چه که گفته شد به صورت مطلوب مثمرتر باشد. ترمذی از ابن عباس رضی الله عنه روایت می‌نماید که: روزی همراه رسول خدا صلی الله علیه وسلم بودم. ایشان خطاب به من فرمود: «ای نوجوان، مسائلی را به تو می‌آموزم. (به آنها خوب توجه کن). از هدایت خداوند محافظت کن تا خداوند از تو محافظت نماید، خداوند را حاضر و ناظر بدان، تا او را پیش روی خود ببینی، هرگاه خواسته‌ای داشتی، آن را تنها از خداوند بخواه! و هرگاه به کمکی نیاز پیدا کردی تنها از خداوند استعانت کن! بدان اگر همه مردم با هم دست به یکی کنند و بخواهند نفعی را به تو برسانند، هیچ نفعی را به جز همانی که خداوند قرار داده است، به تو نخواهند رسانید. و اگر همه با هم جمع شوند تا زبانی را متوجه تو بنمایند، جز همان زبانی را که خداوند مقدر کرده به تو نخواهند رسانید، قلم‌ها از نوشتن بازایستاده و صحیفه‌ها خشک شده‌اند». (الاربعین النوویه).

در روایت‌های دیگر - به جز روایت ترمذی - در ادامه آن حدیث آمده است:

«... در آسایش خداوند را فراموش مکن، تا او هم تو را در سختی‌ها فراموش ننماید. بدان آن‌چه که برای پیش نیامده، قرار بر آن بوده که برای تو اتفاق نیفتد. و آن‌چه را که برای تو روی داده، قرار نبوده که برای تو پیش نیاید. بدان که پس از صبر نوبت پیروزی است و به دنبال

گرفتاری نوبت گشایش و پس از هر آزرده‌گی نوبت آسوده‌گی است».

هرگاه کودکی معنای این حدیث را به خوبی بفهمد و به آن ایمانی استوار پیدا نماید، از شخصیتی قوی و بااراده برخوردار خواهد شد که با همه سختی‌ها و مشکلات مقابله خواهد نمود.

۲- تربیت بدنی

سلامت شخصیت انسانی و توانایی جسمانی دو پایه اساسی پرورش درست فرزندان است. زیرا عقل سالم بدن سالم است و لازمه عمل به مسئولیت‌های زندگی برخوردار از توانائی جسمی می‌باشد و ضعف و سستی جسمی مانع از قیام به بسیاری از مسئولیت‌ها می‌شود. خداوند متعال بر بندگان خود به خاطر برخوردار نمودن آنها از بهترین خلقت و آفرینش منت نهاده و فرموده است:

«لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ» (التین / ۴)
«ما به راستی انسان را (از نظر جسم و روح) در بهترین شکل و زیباترین سیما آفریده‌ایم».

و پیامبر بزرگوار اسلام صلی الله علیه وسلم می‌فرماید:
«مؤمن قوی و توانا نزد خداوند بسیار محبوب‌تر و بهتر است از مؤمن ضعیف و ناتوان و در هر یک (به درجاتی) خیر و منفعت وجود دارد». مسلم

و موفقیت در عرصه تربیت بدنی به تمرین‌های ورزشی مانند: شنا و دویدن و اسب و دوچرخه‌سواری و ... بستگی دارد.

۳- تربیت عبادی

عبادت در اسلام ثمره و بازتاب طبیعی ایمان و عقیده و دلیل وجود و درستی آن است. کودکان پیش از بلوغ تکلیفی متوجه آنان نمی‌شود. زیرا رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرموده است: «سه نفر دارای مسئولیت نیستند» دیوانه تا زمانی که بهبود می‌یابد. خوابیده تا زمانی که از خواب برمی‌خیزد و کودک تا وقتی که به سن بلوغ می‌رسد».

اما آماده‌سازی کودک برای گام نهادن به مرحله بلوغ و پس از آن از نظر دینی و شرعی به تربیت و پرورش عبادتی او نیازمند است تا عبادت به عنوان بخشی حیاتی و ریشه‌دار در زندگی و رفتار او مبدل گردد و او را به ضرورت ارتباط با خداوند و استقامت در ادای اوامر و اجتناب از نواهی به صورت مداوم یادآور شود. عادت دادن کودکان به عبادت از سن هفت سالگی آغاز شود و در سن ده‌سالگی مورد تأکید قرار گیرد. زیرا رسول خدا صلی الله علیه وسلم می‌فرماید:

«فرزندان خود را در هفت سالگی به ادای نماز فرمان بدهید و در ده سالگی - چنانچه آن را ترک کنند و با تشویق و ترغیب حاضر به خواندن آن نباشند - آنان را تنبیه بدنی نمایید». (ابوداود)

عمر هفت سالگی سرآغاز تعلیم و تمرین و عادت دادن است و عمر ده سالگی زمان تثبیت رفتار و پایبندی است. چنانچه کودکان در مورد عبادت اهمال و تنبلی نمایند، بایستی تنبیه مناسب بشوند.

سرپرست کودک در مورد ادای نماز و دیگر مسئولیت‌های کودک باید مراقبت لازم را انجام دهند و در مورد آن به هیچ وجه کوتاهی ننمایند زیرا خداوند می‌فرماید:
«وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا» (طه / ۱۳۲)
«خانواده خویش را به نماز خواندن فرمان بده! و خود نیز بر اقامه آن ثابت‌قدم باش».

۴- آموزش زبان عربی و علوم مفید

زبان عربی کلید فهم قرآن و سنت و بستر علوم و معارف مختلف شریعت اسلامی است و چنانچه کودک زبان عربی را به خوبی بیاموزد، در جهت فهم دین خداوند و درک مقاصد و اهداف آن توانا تر خواهد گردید. آموزش علوم دیگری مانند: زبان‌های خارجی، علوم انسانی، ریاضی، تاریخ و جغرافیا و دانش بهداشت و مقدمات پزشکی و مهندسی و ستاره‌شناسی، با توجه به ذوق و علاقه آنها مفید و ضروری است.

۵- تربیت اخلاقی

آداب پسندیده و اخلاق اسلامی در واقع بستر و عرضه دینداری هستند. در روایتی آمده است که: «اخلاق ظرف دین است». (ابوداود) هم چنین اخلاق خوب و صحیح پایه سرشت‌ها و طبیعت‌ها و عادات و زمینه رشد و تکامل

شخصیت انسان و نشانه هدایت و پرهیزکاری و التزام صحیح به مسئولیت‌های شرعی برگرفته از قرآن است.

برخی از با ارزش‌ترین و مهم‌ترین مسئولیت‌های اخلاقی عبارتند از: صداقت و صراحت در گفتار، امانتداری، آرامش و بردباری، عفت زبان، پاکی درون از حقد و کینه و پرهیز از رفتارها و اخلاق مخالف آنهاست. رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرموده است:

«به کودکان خود احترام بگذارید و به خوبی آنها را تربیت کنید». (ابن ماجه)

هم‌چنین می‌فرماید:

«هیچ هدیه‌ای از طرف والدین برای کودکان خود بهتر از تربیت خوب نیست».

خیر و برکت خوش اخلاقی در طی زندگی، انسان را تنها نخواهد گذاشت و او را برای دست‌یابی به همه فضایل ترغیب خواهد کرد و برای رسیدن به قله‌های دینداری و مروت و شخصیت، او را یاری خواهد نمود. در روایتی - هرچند سند آن ضعیف است - آمده: «خوش اخلاقی باعث به دست آوردن خیر دنیا و آخرت خواهد شد». (طبرانی در الکبیر)

معیار تفاوت میان حُسن اخلاق و سوء اخلاق به روشی که رسول خدا صلی الله علیه وسلم در پیش می‌گرفت، به کوکان آموزش داده شود، او می‌فرماید:

«خیر و نیکی در حُسن اخلاق است و گناه آن است که دل ناپسندش شمارد و نخواهد مردم از آن مطلع شوند». (مسلم و ترمذی).

بر و خیر واقعی در عبادت خداوند و خدمت به مردم قرار دارد. آنهایی که اهل اخلاق پسندیده‌اند، به این بشارت رسول خدا صلی الله علیه وسلم باید خوشحال باشند که: «محبوب‌ترین شما آنهایی هستند که از اخلاق بهتری برخوردارند، و صبر و تواضع بیشتری را دارند، با دیگران الفت ورزند، و دیگران نیز دوستشان می‌دارند و مبعوض‌ترین شما نزد من، آدم‌های سخن‌چین‌اند که میان دوستان دشمنی ایجاد می‌کنند و به دنبال عیب‌تراشی برای اشخاص بی‌گناهند». (طبرانی در معجم الصغیر والوسط) هم‌چنین اصول حُسن اخلاق عبارتند از: رفتار و گفتار درست با پدر و مادر، رعایت ادب و احترام خانواده و برادر و دوستان و همسایگان و با همه مردم در محل کار و کوچه و خیابان و اماکن عمومی و غیره است.

۶- تربیت معنوی

والدین باید به این بخش از تربیت اهتمام بیشتری بورزند، زیرا این نوع از تربیت، زمینه‌ساز رشد احساسات و عواطف، تهذیب، تزکیه و شفافیت آنهاست و موجب رشد شخصیت کودکان می‌گردد از طرفی دیگر تربیت معنوی و روحانی باعث تعالی نفس، صفای روح و سلامت روانی او از انواع بیماری‌ها و رذایل اخلاقی می‌گردد و آرامش و آسودگی را برای او به ارمغان می‌آورد علاوه بر این چنین تربیتی خشیت خداوند و تفکر در عظمت و ادراک اسرار آفرینش و التزام به اوامر او را در آنان تقویت خواهد نمود. خداوند متعال در این باره می‌فرماید: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ

الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿۲﴾ (الأنفال / ۲)

«مؤمنان واقعی تنها کسانی هستند که هر وقت نام خدا برده شود، دل‌هایشان هراسان می‌گردد (و در انجام نیکی‌ها و خوبی‌ها بیشتر می‌کوشند) و هنگامی که آیات او برایشان خوانده شود، بر ایمانشان افزوده می‌شود و به پروردگار خود توکل می‌نمایند».

۷- تربیت اجتماعی

تربیت اجتماعی به معنی روابط صحیح و سنجیده با همه قشرهای جامعه اعم از بزرگ و کوچک و خویشاوندان، بیگانگان و همسایه‌هاست. کودک باید از جرأت همراه با ادب و احترام لازم برای اثبات شخصیت خود برخوردار گردد و دودلی و خجالت باعث منزوی گردیدن او نشود. در جهت تحقق این منظور لازم است کودکان همراه با پدر و مادر یا مربی در مجالس و محافل حضور پیدا کنند. برای مثال زمانی که ابن عباس در شرایطی که کودکی بیش نبود حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه او را به مجلس بزرگان اصحاب می‌برد.

لازم است کارهایی مانند کارهایی که در حد توان کودکان است مانند: امانت دادن، امانت گرفتن و خرید و فروش اندک به آنان سپرده شود و به آنها و آموزش داده شود که آغازگر سلام و احوال‌پرسی باشند و درست پاسخ سلام دیگران را بدهند.

هرگاه کودکی بیمار شد پدر و مادر از او مراقبت کنند و خویشاوندان، دوستان و همسایگان از او عیادت نمایند و او را در مورد انتخاب دوست و رفیق راهنمایی کنند. دوستی و یاری، دست دادن و کمک به آنها را برای انجام دادن کارهای درسی و درست فراموش نکنند آنها را با بدی‌ها آشنا نموده و زشتی و عواقب زیان‌آورشان را به آنها یادآوری کنند و هم‌چنین آنان را با امور خیر و نیکی آشنا سازند و فوائد و دستاوردهایش را به آنها بیاموزند و از گناه و معصیت آنها را دور بدارند. در واقع این نوع از تربیت زمینه‌ساز محبت، دوستی و عشق به خیر، نیکی و مهربانی با مردم و همکاری با آنها و پرهیزکاری می‌شود. این روایت بیانگر نمونه‌ای از روش زیبایی رسول خداست. انس رضی الله عنه روایت نموده که رسول خدا صلی الله علیه وسلم بهترین مردم در حُسن اخلاق بود. من برادر کوچکی داشتم که به شوخی او را ابوعمیر ندا می‌کردیم. هرگاه رسول خدا صلی الله علیه وسلم به منزل ما می‌آمد، خطاب به برادر کوچک ما می‌فرمود: «ابوعمیر با گنشجک کوچکت چکار می‌کنی؟»

۸- آموزش فنی و حرفه‌ای

فعالیت و کار از فقر و ناتوانی پیشگیری می‌نماید و آموزش حرفه‌هایی مانند: کشاورزی، صنعت، تجارت، خیاطی، آهنگری، جوشکاری، بنایی، نساجی و هم‌چنین حرفه‌های جدیدی مانند: آموزش کامپیوتر، اینترنت، الکترونیک، مهندسی، مکانیکی، لوله‌کشی و ... همه

مفیدند و از نظر شریعت اسلامی واجب کفایی به شمار می‌آیند. (معنی المحتاج، ج ۴، ص ۲۱).

و این موضوع با این آیه قرآن در ارتباط است که: «وَابْتَغُوا الْيَتَمَى حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ» (النساء / ۶)
«یتیمان را بیازمایید تا آن‌گاه که به سن ازدواج می‌رسند، اگر از آنان صلاحیت و حُسن تصرف را دیدی، اموالشان را به ایشان تحویل بدهید».
علمای همه مذاهب بر این باورند که آموزش فنون و حرفه‌ها به کودکان هر یک با توجه به علاقه و استعدادشان واجب است، اما معامله کودکانی که به سن بلوغ نرسیده‌اند، باید با اجازه اولیاء آنها باشد.

۹- تربیت عاطفی و انسانی

منظور از تربیت عاطفی تقویت جنبه‌های انسانی کودکان مانند: احساس لذت و احساس درد، شادمانی، اندوه، ایثار، حب نیکی و تنفر از بدی است.
قرآن به برخی از این عواطف و احساسات مانند: محبت متبادل میان خداوند و بندگانش اشاره نموده و می‌فرماید: «وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ» (البقره / ۱۶۵)
«برخی از مردم هستند که غیر از خداوند، خداگونه‌هایی را برمی‌گزینند، و آنها را همچون خدا دوست می‌دارند، اما

کسانی که ایمان آورده‌اند، خداوند را بسیار بیشتر دوست دارند».

هم‌چنین می‌فرماید:

«فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ» (المائده / ۵۴)

«خداوند مردمی را به جای ایشان خواهد آورد که خداوند دوستشان می‌دارد و آنان نیز خداوند را دوست می‌دارند، نسبت به مؤمنان نرم و فروتن بوده و در برابر کافران قاطع و نیرومند هستند».

و در جای دیگر می‌فرماید: «وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ» (الحشر / ۹)

«آنهایی که پیش از آمدن مهاجران خانه و کاشانه (اسلام) را آماده کرده‌اند و ایمان را (در دل خود استوار داشتند) کسانی را که به نزد آنها مهاجرت نموده دوست می‌دارند و از درون به چیزهایی که به مهاجران داده شده احساس رغبت و نیاز نمی‌نمایند و ایشان را بر خود ترجیح می‌دهند، هرچند که خود سخت نیازمند هستند».

و در سنت نبوی آمده است که «ایمان هیچ یک از شما کامل نیست مگر آن‌که مرا از پدر، مادر و همه مردم بیشتر دوست بدارد». (بخاری و مسلم و نسایی)

«هیچ یک از شما ایمانش کامل نیست مگر آن که هر چه را که برای خود دوست می دارد، برای برادر (مسلمانش) نیز دوست بدارد.» (بخاری و مسلم و ترمذی و نسایی).

و منظور از محبت رسول خدا صلی الله علیه وسلم محبت و عشق به رسالت و احکام شریعت اوست.

رفتار محبت آمیز، مهربانانه، بازی، شوخی، بوسیدن، نوازش، هدیه دادن و خوشرویی به هنگام آمد و رفت، اهتمام و پرس و جو در مورد کودکان فرق نمی کند یتیم یا غیر یتیم دختر یا پسر باشد، سبب رشد عاطفی و احساسی آنها می شود. هم چنین مساوات میان آنها در محبت، هدیه دادن، اعتدال در محبت و خشونت برای جلوگیری از ایجاد عقده در کودکان ضروری است و به شدت با پدیده دخترستیزی که جزو فرهنگ و عادت اعراب عصر جاهلیت بوده لازم است مقابله بشود. قرآن در این رابطه می گوید: ﴿وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنْثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ٥٨ يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ ٥٩ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ ٥٨ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ ٥٩ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ٥٨﴾ (النحل / ۵۸-۵۹)

«هنگامی که به یکی از آنها مژده تولد دختر داده می شد (از فرط ناراحتی چهره اش تغییر می کرد و) صورتش سیاه می گردید و از خشم و اندوه مملو می شد و به خاطر این مژده بدی که به او داده شده از قوم و قبیله اش خود را پنهان می کرد. (و سرگشته و حیران به خود می گفت): آیا این ننگ را بر خود بپذیرد، (و دختر را نگاه دارد) و یا او

را زنده به گور سازد، به راستی بسیار بد قضاوت می کردند و تصمیم می گرفتند».

هم چنین خانواده را از بدرفتاری با کودکان یتیم و سوء استفاده از اموال و زیرپا نهادن حقوقشان بر حذر می دارد و می فرماید: ﴿وَلَا تَقْرُبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ٣٤﴾ (الاسراء / ۳۴)

«به اموال ایتم نزدیک نشوید مگر آن که به بهترین وجه (و به نفع آنها باشد) تا زمانی که به حد بلوغ و پختگی می رسند».

هم چنین می فرماید: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتِيمِ ظُلْمًا إِنَّهُمْ يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ١٠ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ١١﴾ (النساء / ۱۰)

«بی گمان کسانی که اموال ایتم را به ناروا و ستم گرانه می خورند، انگار آتش را در شکم هایشان می ریزند، و در روز قیامت به آتش سوزانی خواهند سوخت».

خلاصه سخن این است که تربیت عاطفی و روحی به وسیله احترام گذاشتن به کودکان و محبت کردن و اهتمام ورزیدن به آنها تحقق می یابد و شخصیت آنها برای زندگی سالم تقویت می شود.

۱۰- تربیت فکری

همگام با رشد جسمی و تربیت بدنی توجه به رشد فکری و تقویت عقلی کودکان ضروری است و حتی در اولویت

قرار دارد؛ زیرا نقطه تفاوت اساسی انسان با حیوان بر خور داری انسان از نیروی تعقل و اندیشیدن است. از طرف دیگر عقل ابزار دانش و معرفت و لازمه مکلف بودن می باشد و انسان را به سوی هدایت، سعادت و پرهیز از شر و شقاوت ارشاد می نماید.

تفکر و اندیشیدن از نظر اسلام واجب و فریضه ای است و هدف از تربیت فکری رسیدن به استقلال فکری و عقلی در حدود ضوابط و توجیهات دینی و قرآنی است که انسان را به تأمل و تعقل در آفرینش آسمان ها و موجودات زمین فرا می خواند تا از این طریق به حقانیت وجود، توحید و یکتاپرستی پی ببرند، و از تقلید و همرنگی کورکورانه فرهنگ و آداب نادرست آباء و اجداد پرهیز نمایند و تحت تأثیر شرایط نامطلوب اجتماعی قرار نگیرند.

همه آنچه بیان گردید برگرفته از صدها آیه قرآن است که انسان ها را به تعقل و اندیشیدن در مورد پدیده ها و امور مختلف و ایمان به عدالت و حقانیت قوانین شریعت خداوند فراخوانده است. برای مثال از پایان بسیاری از آیات قرآن این جملات زیبا و پرمحتوی آمده اند که: ﴿فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ٢٤﴾ (الروم / ۲۴)

«در این مورد برای آنهایی که اندیشه می نمایند، نشانه هایی (در ازای وجود وحدانیت خداوند وجود دارند».

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَآخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ١٩٠﴾ (آل عمران / ۱۹۰)

«مسلمان در آفرینش آسمان‌ها و زمین، آمد و رفت، شب و روز، نشانه‌ها و دلالتی برای خردمند است».

II- تربیت بهداشتی

یکی از ویژگی‌های خانواده مسلمان برخورداری افراد آن از سلامت جسمی و روحی است؛ زیرا رعایت بهداشت و نظافت، یکی از شعارهای اساسی اسلام است، و همه مسلمانان را به مراعات پاکی در جسم، لباس، مسکن، محل کار و معابر عمومی و ... فرا می‌خواند و آنان را به رعایت مقررات خاص انسانی مانند: گرفتن ناخن، کندن موی بغل، تراشیدن موی شرمگاه، شستن دست‌ها قبل و بعد از صرف غذا، مسواک زدن، گرداندن آب در دهان و بینی تشویق نموده است. همچنین در مناسبت‌های مختلفی مانند: روزهای حج، روزهای عید و شرکت در اجتماعات و به هنگام مناسک حج که دست کم یک بار در هفته باید استحمام نمود، اسلام مردم را به غسل و نظافت دعوت نموده است.

همچنین فعالیت‌های ورزشی و پرهیز از پرخوری و گفتن: «بسم الله الرحمن الرحيم» در آغاز و الحمدالله بعد از صرف غذا، مراجعه به پزشک متخصص و پرهیز از بیماری‌های مسری مانند جذام، سل و طاعون برای سلامت و تندرستی جسمی بسیار مفید خواهند بود؛ زیرا رسول خدا صلی الله علیه وسلم می‌فرماید:

«هر دردی را درمانی است، هرگاه دارویی برای دردی درست تشخیص داده شود، براساس سنت و رضایت خداوند، آن را بهبودی خواهد بخشید» (مسلم و احمد).

همچنین رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرموده است: «حيوانات بیمار و حیوانات سالم را بر سر یک آبخور جمع نکنید» (احمد و ابوداود و نسایی).

برخی از دستورات بهداشتی و پیش‌گیرانه در اسلام عبارتند از:

- خوابیدن بر روی طرف راست.
- خوابیدن پس از نماز عشاء.
- سحرخیزی برای نماز صبح و آماده شدن برای رفتن به سر کار. بیهقی روایت می‌نماید که در سپیده دمی رسول خدا صلی الله علیه وسلم به خانه حضرت فاطمه رفت و او را در حال خواب مشاهده فرمود و بیدارش نمود و فرمود: «برخیز و روزی پروردگارت را شاهد باش».

و در این زمینه برای آگاهی از آداب طبی و بهداشتی در سنت رسول خدا صلی الله علیه وسلم لازم است به طب نبوی که بهترین مرجع آن کتاب «زادالمعاد» ابن القيم جوزیه است مراجعه شود.

II- تربیت زیبایی و آراستگی

خداوند انسان و نظام هستی را به بهترین و زیباترین صورت آفریده و می‌فرماید:

«الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ» (السجده / ۷)

«کسی که هرچه را آفریده به بهترین و زیباترین شیوه آفریده است».

و می‌فرماید:

«لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ» (التین / ۴)

«به راستی ما انسان‌ها را به بهترین و زیباترین ترکیب آفریده‌ایم».

محافظت از زیبایی‌های موجود در محیط زندگی مقتضی آن است که انسان به زیبایی و آراستگی مشروع اهتمام

لازم را بدهد؛ زیرا خداوند متعال می‌فرماید: ﴿يَبْنِيْ ءَادَمَ حُدُوًّا زَيْنَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ ﴿٢٥﴾ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةٌ يَوْمَ الْقِيَمَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ (الاعراف/ ۳۱-۳۲)

«ای فرزندان آدم! در هر مسجد و عبادت‌گاهی خود را (با لباس مادی که عورت شما را می‌پوشاند و با لباس معنوی تقوا) بیارایید و بخورید و بیاشامید ولی اسراف و زیاده‌روی نکنید؛ زیرا خداوند اسراف‌کاران را دوست نمی‌دارد * (ای پیامبر به آنان) بگو: چه کسی زیبایی‌ها و مواهب و نعمت‌های حلالی را که خداوند برای بندگانش آفریده، حرام نموده؟! بگو: (این نعمت‌ها و زیبایی‌های حلال) در این جهان برای افراد با ایمان است (و دیگران نیز از آن بهره‌مند می‌شوند اما) در جهان آخرت این‌ها همه در اختیار مؤمنان قرار می‌گیرد. این‌گونه آیات (خود را) برای کسانی توضیح می‌دهیم که آگاهند و می‌فهمند».

منظور از تربیت زیبایی و آراستی این است که کودکان از جنبه‌های زیبایی و آراستگی جسم و لباس خود محافظت نمایند و از همه مظاهر زشت و ناپاکی و غیربهداشتی در بدن، لباس و محل درس، سکونت، کوچه، خیابان، پارک و مراکز تفریحی و عمومی دوری کنند و به خاطر جلوگیری از ضرر و زیان به محیط زیست و انسان و حیوان از ریختن آشغال و اشیاء اضافی در آن محل‌ها خودداری نمایند و آن را به روشی مطلوب نابود کنند.

۱۳- تربیت جنسی

پدر و مادر به صورت تدریجی و حکیمانه و با توجه به مراحل عمر نوجوانان تا رسیدن به مرحله ازدواج به صورت کنایه و اشاره و پس از بلوغ به طور صریح برخی از مسائل را برایشان بیان کنند و از طرف دیگر فرزند خود را به آداب اجازه خواستن در منزل و جاهای دیگر و چشم فرو بستن از نگاه به نامحرم و پرهیز از دیدن فیلم‌ها و عکس‌هایی که سبب تحریک نابهنگام غریزه جنسی او بشود، عادت دهند و عمر، استعداد و ذهن او را به درس، مطالعه، ورزش و هنرهای اسلامی و فیلم‌های مفید و هدف‌دار مشغول کنند.

چنانچه توانایی مالی و شرایط کار و تحصیل اجازه بدهد، ازدواج زودهنگام بسیار مناسب است و حتی می‌توان میان دختران، پسران محصل، دانشجو و ... که شرایط درسی و مالی اجازه ازدواج را نمی‌دهد، پس از توافق و صلاح‌دید اولیاء و خانواده‌های طرفین و علاقه و رضایت خود آنها عقد نکاح جاری بشود و برای حفظ عفت و حیثیت

شرافت خود و خانواده‌هایشان تنها معاشرت و رفت و آمدی عادی با یکدیگر داشته باشند.

**وصلی الله وسلم علی نبینا محمد وعلی آله
وصحبه أجمعین.
وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین.**